
„RENDAHGYÓ” KÖNYV A MODERN REGÉNYRŐL

Sükösd Mihály: *Változatok a regényre*. Gondolat, Budapest, 1971.

Sükösd Mihály könyve a regényről alig 220 oldal, de a figyelmes olvasó e 220 oldalon a tények, gondolatok, eszmék és ismeretek olyan bőségével találkozik, amely szinte megsokszorozza a könyv terjedelmét. Sükösd kísérletnek szánta művét, de már most, az ismertető kezdetén leszögezhetjük, hogy sok rendhagyó vonása ellenére komoly tudományos alkotással van dolgunk s nem pusztán a szellem játékával. Sükösd könyve ékesen igazolja, hogy a kísérletezés, az új összefüggések felfedezése és kimutatása csakis alapos és biztos tudományos tárgyi ismeretek birtoklásán nyugodhat. A bő tárgyi ismeret, más tudósemberek idevágó munkáinak, valamint a világirodalom gazdag regénytermésének élményszerű számbavétele, kutatása és tárolása teszi lehetővé a szintetizálást, a jelenségek és fogalmak újracsoportosítását. A kísérletező kedv itt bontakozik ki teljesen, de a szintetizálás közben Sükösd mégis tárgyilagos marad: kijelentő módban adja elő ismereteit, kerüli a polémiát, a kísérleti értékeket egy új rendszer megteremtésére igyekszik felhasználni; ismert és még ismeretlen, általa felfedezett értékeket újra elrendezni, de nem holmi skolasztikus rendszerezés keretein belül, hanem sokkal szabadabban. Mert Sükösd nem egy regénytörténeti elmélet hirdetőjeként lép fel, hanem a tudományos, kísérletező és szintetizáló kutató személyében.

A kísérletező kedv formálta meg végeredményben a mű szerkezeti felépítését is. A szerző előadásában nem követ szigorú időrendi sorrendet, nem követi a modern regény sorsát egy-egy ország, nép vagy nyelvi egység keretein belül, hanem eredeti módon jár el. A regény fogalmi meghatározását boncolgatva, először is megállapítja annak elemeit, majd nyomon követi a fő regényelemek, a cselekmény, tér, idő és személyiség

sorsát a realista nagyepika felbomlásától napjainkig. A cselekmény sorsának ábrázolásakor a legtöbb teret Th. Mann-nak, Hemingwaynek, az egzisztencialista regénynek, S. Beckettnek és az ún. dokumentumregénynek szenteli. Leszögezi, hogy a cselekményt máig sem lehetett kiiktatni a regényből, s úgy véli, „a mai regénycselekmény a krónika, a riport, a szimbólum, a parabola és az ironikus, közömbös, absztrakt álca formái felé hajlik”. A tér szerepét tárgyalva Sükösd megállapítja, hogy a „modern regényben sor kerül a regénytér általánosítására”, „az egyik általánosított és mitizált modern regénytér a szoba, a másik az országút”. A regényidő problémája kutatásának igen nagy fontosságot tulajdonít Sükösd. Proust az átmenet a klasszikus és a modern regény időkezelési módja között, de a fejezet „hősei” Dos Passos, Durrel, Faulkner és Semprun. Sükösd *A nagy utazásban*, Semprun regényében, látja a modern regény legbiztatóbb távlatát. A regényszemélyiségről szólva megállapítja, hogy a modern regényben „a cselekmény szegényedése társul a személyiség zsugorodásával, arcátlaná alakulásával”. A személyiség megformálásának folyamatát Th. Mann, Hemingway, Kafka, Musil, Gorkij, Camus, Beckett, Butor, Schwarz-Bart, Malamud és Styron műveiben elemzi.

A modern regény egyes elemeinek tanulmányozásakor Sükösd igen gazdag választékú másodlagos irodalomra támaszkodik. Ezek áttekintését könyvének utolsó fejezetében adja. A szerzőnek nincsenek előítéletei egy-egy szerzővel vagy világnézeti csoporttal szemben. Kiderül, hogy bátran támaszkodik a legkülönbözőbb kutatók munkáira, függetlenül azok eredetétől, világnézeti hovatartozásuktól és egyéb tényezőktől. Itt nyilvánul meg Sükösd erőteljes szintetizáló szándéka, gyakorta az éles világnézeti ellentmondásokat tompítva igyekszik közös nevezőre hozni különböző tudósok véleményeit. Az ilyen munkamódszer előnye a kötetlenség, a szabadság az igazság keresésében, de hátránya a széthullás veszélye, néha furcsán ható kapcsolatok kimutatása. Mindenesetre e téren Sükösd törekvései szintén „rendhagyóak”, és egészséges vitára adhatnak okot.

Minden összegezés és értékelés hálátlan, annyit azonban megállapíthatunk, hogy Sükösd könyve pozitív és minden szempontból egyedülálló vállalkozás. A magyar nyelvű irodalomtudomány tudtommal nem produkált egy ilyen természetű művet az utóbbi időben. A szerző egyéni, önmaga által felépített rendszer alapján kutatja a modern regény sorsát, s ezzel nagymértékben elősegíti a műfaj legújabb termékeinek megismerését és értelmezését.

Az egyéni tárgyalási rendszer azonban, sajnos, egyéni mércék alkalmazását is jelenti egy-egy modern regény értékelésénél. Valahogy úgy van az olvasó, hogy amikor hiányolnia kell egy-egy értékes írói alkotás mellőzését, az a benyomása, hogy a szerző azért járt el így, mert az általa kidolgozott rendszerbe nem lehetett beilleszteni őket. Lehet, hogy ebben nyelvi akadályok is közrejátszottak (pl. a korabeli délszláv regények, illetve irodalomkritikai művek közül csak azt ismeri, amit lefordítottak magyarra), hiszen a dél-amerikai, spanyol, japán, olasz vagy skandináv irodalom modern regényterméséről alig esik szó. Véleményem szerint kevésbé megbocsátható az a tény, hogy Sükösd figyelmét elkerülte a modern történelmi regény helyzete és szerepe. Ezért maradtak ki könyvéből olyan alkotók, mint H. Mann, L. Feuchtwanger, F. Werfel

stb. Márpedig korunkban a történelmi regénynek új, specifikus szerepe van, s egészen más fejlődésen esett át, mint a többi regénytípus.

Le kell szögezni, hogy a modern regényelemek tanulmányozásakor Sükösd gyakran adós marad annak a magyarázatával, hogy tulajdonképpen miért került sor változásokra, fejlődésre. Legtöbb esetben e változásokat a társadalmi-történelmi háttérben lezajlott eseményekkel vagy az illető író alkati tulajdonságaival magyarázza. Sajnos ezen ok-okozat kapcsolatok bemutatása nem eléggé alapos és nem mindig teljesen meggyőző. Általában azt mondhatjuk, hogy Sükösd e könyvét a modern regény védelmében írta. Véleménye szerint e műfajnak megvan a helye korunkban is, bármilyen veszélyek fenyegetik a különböző pszeudo-regények (krimi, sci-fi, porno, giccsregény) részéről. A nyugati világ regényirodalmáról szólva Sükösd ritka tárgyilagosságot tanúsít. Egyszerűen úgy véli, hogy az ún. „távlattalan” művészet alkotásai éppúgy a modern regény történetéhez tartoznak, az adott társadalmi-történelmi létalapról fakadnak, egy kor tünetei, s világnézeti állásfoglalásuktól függetlenül, értékeik előtt nem lehet szemet hunyni. Sükösd munkája mentes minden külső, ideológiai természetű erőszakoltságtól, s ez nagy erénye.

A figyelmes olvasó hálás lehet a szerzőnek, hogy vállalkozott e könyv megírására, de ugyanakkor nem tud szabadulni a benyomástól, hogy egy ilyen téma, a modern regény helyzetének és szerepének, tudományos és tárgyilagos feldolgozása talán meghaladja egy szerző ismereteit és képességeit, még akkor is, ha annvira jól informált és vállalkozó kedvű, mint szerzőnk, Sükösd. A regények sokasága, a velük kapcsolatban megjelenő adatözön feldolgozása felülmúlja egy ember képességeit. Sikeres irányítás mellett, a természettudományok terén már régen igen gyümölcsöző eredményekkel alkalmazott term-work talán ebben a régióban is alkalmas lenne. Sükösd e munkája sok szempontból úttörő e téren, és hiányosságai ellenére megkerülhetetlen segédeszköz lesz a modern regénykutatás terén.

Varga István